

Když pochopíte, nebude váš osud tak bolestný

Učitel Bezděk v soukolí totalitních režimů

JAN DVOŘÁK, ADAM HRADILEK

Prvním sovětským koncentračním táborem na Soloveckých ostrovech prošlo jen několik jednotlivců z tisíců československých občanů vězněných v Sovětském svazu. Mezi ně patří i učitel Jiří Bezděk. Pobyt na obávaných „Solovkách“ byl však pouze epizodou na jeho strastiplné cestě životem, která vedla přes sovětské lágry a sibiřské vyhnanství až do věznic v komunistickém Československu.

Jiří Bezděk se narodil 28. února 1907 ve Svěbohově na česko-moravském pomezí jako jedno ze čtyř dětí lesního dělníka. Po absolvování obecné dvoutrídni školy ve Svěbohově nastoupil na měšťanku v pět kilometrů vzdáleném Zábřehu. Kvůli finanční situaci v rodině nepokračoval ve studiích, při hledání práce rovněž neměl štěstí. V osmnácti letech se proto dobrovolně přihlásil k dvouleté vojenské prezenční službě u 27. pěšího pluku v Olomouci. Během ní docházel soukromě na přednášky do olomouckého učitelského ústavu. Do civilu odešel v roce 1926 v hodnosti četaře. Ve stejném roce vstoupil do KSČ.¹ Toto rozhodnutí nejlépe vysvětlují Bezděkova slova z pozdějších let: *Vyrostl jsem v bídě a nedostatku, pracoval jsem od dětství u sedláků, zedníků, na stavbě silnice a železnice, v cihelně apod. Vím, co je to nezaměstnanost.*² Finanční si-

tuace a vůle pomoci lidem v nesnázích pravděpodobně přivedly Jiřího Bezděka k rozhodnutí odjet jako učitel do české vesnice v Sovětském svazu.

UČITELEM NA UKRAJINĚ

Od počátku dvacátých let 20. století začaly do Československa pronikat zprávy o nelehké situaci české menšiny usídle od poloviny 19. století na Ukrajině. V obcích Vyšehrad, Vinohrady, Bohemka, Čechohrad, Alexandrovka apod. tehdy žilo okolo devíti tisíc Čechů, kterým se nevyhnuly útrapy spojené s bolševickou revolucí, válkou a neúrodou, jež postihla Ukrajinu v roce 1921.³ Zprávy o zdevimovaných krajanských vesnicích přicházely do Československa hlavně prostřednictvím evangelického sdružení Kostnická jednota, která v roce 1922 a 1923 vyslala do této oblasti

vikáře Rudolfa Šedého. Na základě jeho zjištění a zpráv zorganizovala Kostnická jednota pomoc krajanům. Desítkám dětí poskytla pobyt v Československu a usilovně sháněla učitele, kteří by se ujali vyučování v českých vesnicích.⁴ Vzhledem k tomu, že Rudolf Šedý působil ve Svěbohově, dozvěděl se o jeho úsilí i Jiří Bezděk. Společně s Janem Pavlů, dalším rodákem ze Svěbohova, se rozhodli výzvu vyslyšet a odjet na Ukrajinu. *Podařilo se nám zajistit pro české školy tamní 5 učitelů. První p. J. Martínek s chotí pracuje v Čechohradě [...] V nejbližší době odjedou do SSSR pp. Pavlů a Bezděk. Jeden pro bratrskou Sirotínku u Oděsy a druhý pro školu Holovle u Kričina (Šepetovský okruh), píše se ve výroční zprávě Kostnické jednoty za rok 1926.*⁵ Sovětská strana s vysláním učitelů souhlasila a přislíbila jim víza i učitelský kurz v Kyjevě. Vyřízení

1 *Národní archiv* (dále jen NA), fond (dále jen f.) Správa Sboru nápravné výchovy (dále jen SSNV) – nezpracováno, Osobní spis vězně J. Bezděka, spisová značka (dále jen sp. zn.) A-10-1970, vlastnoručně psaný životopis z dubna 1960.

2 Tamtéž, vlastnoručně vyplněný dotazník vězně J. Bezděka z 1. 7. 1953.

3 FILIP, Zdeněk: Proces s českými učiteli na Ukrajině v roce 1931. In: RÝDL, Karel a kol.: *Historia magistra vitae – vita magistra historiae. Sborník statí k 75. narozeninám univ. prof. dr. Josefa Cacha*. Karolinum, Praha 1998, s. 62.

4 ŠEDÝ, Rudolf: Česká školství na Ukrajině a Krymu. In: *Naše zahraničí. Sborník národní rady Československé*. Národní rada Československá, Praha 1924 s. 73–77; České osady na Ukrajině a Krymu. In: *Naše zahraničí. Sborník národní rady Československé*. Národní rada Československá, Praha 1923, s. 121–178.

5 Výroční zpráva Kostnické jednoty za rok 1926. *Kostnické jiskry. List budící české svědomí*, 1927, roč 9, s. 5.

potřebných dokladů pro vycestování Bezděka a Pavlu však neproběhlo ze strany československých úřadů hladce. Místo slíbených tří dnů trvalo Okresní správě politické přes měsíc a provázely je obavy z ideologického zaměření akce. Ve zprávě Ministerstva zahraničních věcí se k jejich žádosti píše: *...o učitelském kursu v Kievě nelze pochybovati, že slouží účelům komunistické propagandy.*⁶ 27. září však prezidium Ministerstva vnitra vydalo svolení k jejich cestě. V říjnu 1927 tak Jiří Bezděk nastoupil na místo učitele v české škole v obci Vyšehrad, kterou navštěvovalo okolo čtyřiceti dětí. Škola začala brzy vzkvétat a byla považována za jednu z nejlepších českých škol v regionu. Bezděk navštěvoval učitelské kurzy a sjezdy a rychle se šzil s místním prostředím. Rok po příjezdu se oženil s krajankou Helenou Jandovou a vstoupil do Všesvazové komunistické strany.⁷ Jeho budovatelské zánění je patrné z dopisu, který zaslal kamarádovi do Československa a který využil v roce 1928 k propagandě týdeník KSČ *Naše slovo* v článku Políček pomlouvačům sovětského Ruska. Učitelé, váš kolega píše: *Poměry pro dělnictvo jsou zde velice výhodné a dobré. Jest samozřejmé, že nekvalifikovaný dělník vydělá sotva polovici platu dělníka kvalifikovaného. Životní potřeby jsou zde hodně drahé, vyjma jídla. Poznal jsem zde osobně komunis-*

Jiří Bezděk před odjezdem do Sovětského svazu
Foto: repro z článku Případ učitele Bezděka

*tickou organizaci a když jsem viděl, jak důsledně provádí stanovený program, tu bez váhání jsem též do komunistické partaje vstoupil a jsem zde činným členem. A redakční komentář k Bezděkovu dopisu dodává: Jak nicotné jsou proti tomu všechny ty zprávy našich nepřátel, které jsou ponejvíce nebo vesměs čerpány z dílen padělatelů dokumentů.*⁸ Skutečná situace mnohých krajanů byla bohužel dramatictější. Například měsíc před vydáním člán-

ku byl v SSSR kvůli *příslušnosti k nábožensko-fašistické organizaci Kostnická jednota, hospodářské vojenské špionáži a protisovětské propagandě v českých koloniích*⁹ zatčen a odsouzen k trestu smrti český učitel Jaroslav Martínek, který jako první v roce 1923 vyslechl výzvu Kostnické jednoty a ujal se školy v obci Čechohrad.¹⁰ Martínkův případ rozhodně nebyl ojedinělý. Z období 30. let se dochovaly soupisy československých občanů internovaných v SSSR, každoročně sestavované československým Ministerstvem zahraničních věcí. Ač tyto oficiální, s obtížemi a se zpožděním sestavované seznamy zachycují pouze zlomek skutečného stavu, poskytují představu o vývoji perzekuce osob české národnosti během rudého teroru 30. let. Zatímco seznamy z počátku tohoto období čítají vždy pár desítek jmen, na jeho konci jich uvádějí přes dvě stě a korespondují tak s vlnami represí v Sovětském svazu.¹¹ Počátek 30. let přinesl zintenzivnění boje proti náboženským skupinám a kolektivizaci zemědělství, která se hlavně na Ukrajině setkala s odporem rolníků. Zatímco v roce 1928 bylo v SSSR orgány tajné policie OGPU¹² odsouzeno 33 757 lidí, v roce 1930 to bylo již 208 069 osob, z nichž bylo 20 201 popraveno.¹³ Se vzrůstajícími represemi na Ukrajině vzrůstal i tlak na české krajské vesnice. Nábožensky založené komuny českých imi-

- 6 NA, f. Ministerstvo vnitra I - prezidium, Praha, signatura (dále jen sign.) 225-1202-8, Dopis MZV Prezidiu MV ve věci Jana Pavlu z 10. září 1927.
- 7 BEZDĚK, Jiří: *Můj proces a proces českých učitelů v SSSR 1930-1936*. Rukopisná zpráva, s. 1.
- 8 Políček pomlouvačům sovětského Ruska. Učitelé, váš kolega píše. *Naše slovo*, č. 6, 10. 2. 1928, s. 2.
- 9 NA, f. Ministerstvo vnitra I - prezidium, Praha, sign. 225-1202-8, překlad článku: Česko-slovenští vyzvědači. *Komunista* (vydáván v Charkově), 5. 1. 1928.
- 10 Jaroslav Martínek byl v lednu 1928 odsouzen v Charkově k trestu smrti zastřelením a konfiskací majetku. Na základě amnestie k 10. výročí Říjnové revoluce mu byl trest zmírněn na deset let těžkého žaláře s přísnou izolací. Od 28. června 1929 byl vězněn na Soloveckých ostrovech, odkud byl v prosinci 1930 transportován do tábora Karlag v Kazachstánu. Do Československa se vrátil v roce 1936. Viz Seznam československých příslušníků, vězňených v SSSR, dle stavu k 1. 7. 1931. NA, f. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze, sign. 207-1428-2.
- 11 NA, f. Oni byli první - nezpracováno, Seznam čs. příslušníků vězňených v SSSR ku dni 31. prosince 1938.
- 12 Objednávka gosudarstvennoje političeskoje upravlenije, Jednotná státní politická správa, sovětská tajná policie v letech 1923-1934, jejímž předchůdcem byla ČEKA a GPU, v roce 1934 byla přeměněna na NKVD a následně v roce 1954 na KGB.
- 13 Celkem bylo během teroru v letech 1930-1936 odsouzeno 1 391 093 osob z celkového počtu 2 255 722 zatčených. K trestu smrti bylo odsouzeno 40 137 lidí, do vězení a táborech 897 690, k vysídlení 275 678 a k ostatním trestům 177 588. Viz ARTIZOV, A. - SIGAČEV, Ju. - SEVČUK, I. - CHLOPOV, V.: *Rehabilitacija: Kak eto bylo. Dokumenty Prezidiuma CK KPSS i drugie materialy. Mart 1953 - fevral 1956. XX. vek. Dokumenty, Moskva 2000; Dokument č. 15. Český překlad viz <http://www.praguecoldwar.cz/represio1.htm> (citováno k 20. 9. 2011).*

„Zničme kulaky jako třídu“. Propagandistický plakát ke kolektivizaci v SSSR z roku 1930.

Zdroj: Library of Congress

VĚZNĚM GULAGU

Statistiky perzekvovaných měl brzy rozšířit i Jiří Bezděk. 7. července 1930 se mu narodilo dítě, idylický život budouvatele tím však měl skončit. Jedenáct dní poté, 18. července, dostal telegram od okresního ústředí komunistické strany, že se má dostavit do Kyjeva. Po cestě ho však zatkli a převezli do věznic OGPU v Kyjevě. Netušil, že se stal jednou z desítek obětí rozsáhlé akce OGPU zaměřené proti české menšině na Ukrajině. Od července do prosince roku 1930 bylo pozatýkáno jednačtyřicet učitelů, vedoucích krajských spolků, rolníků a dalších předních činitelů českých komunit. Zatýkáni probíhala tajně, nikdo z českých vesnic nevěděl, kam se jejich elita ztrácí. Bezděk, stejně jako jeho kolegové, se tak znenadání ocitl na samotce. Nastal kolotoč zastrašování, trýznění a výslechů, které přicházely v kteroukoliv denní či noční dobu. *Výsledky byly strašlivě únavné a vyčerpávaly všechny životní síly. Byly výstředně extrémní a náhlé, drze provokatérské v obvinění. Často jsme byli vyslýcháni po dobu několika dnů bez přestávky a beze spánku. [...] mnozí z nás z těchto výsledků byli odnášeni v úplném bezvědomí.*¹⁵ Ve věznicích dostal za úkol sepsat podrobný životopis, seznam lidí, se kterými se kdy setkal, a míst, která navštívil. Koncem července mohl nahlédnout do několikasetstránkového spisu obžaloby, který obsahoval obvinění činitelů českých krajských spolků, učitelů i jednotlivců z vyzvědačství, kontrarevoluční činnosti ve prospěch Československa a Francie, za agitace proti sovětské vládě a kolektivizaci a za náboženské agitace.¹⁶ 25. srpna byl Bezděk převezen do Charkova, kde každodenní výslechy pokračovaly až do března 1931. V noci mu byla předkládána k podpisu přiznání, byl konfrontován s falešnými svědky. Ve svých vzpomínkách Jiří Bezděk odhaduje, že ho vyslýchalo kolem dvaceti vyšetřovatelů. Někteří z nich před ním neskrý-

grantů, materiálně podporované československou vládou i evangelickým sdružením a tím pádem s kontakty na Západ, stály v protikladu ke Stalinově představě o ideální sovětské vesnici. Na počátku 30. let tak došlo k omezení kontaktů mezi českými krajany a Československem. Zpráv

z SSSR *vůbec nemáme. To, co dostáváme, jsou výkřiky nejvyšší úzkosti a tísně, anebo zprávy o velkém převratu [...] Sovětská vláda žárlivě střeží každý styk se zahraničím a v dohledné době nebude naděje na nějakou spolupráci,* píše se ve výroční zprávě Kostnické jednoty za rok 1930.¹⁴

14 Výroční zpráva Kostnické jednoty za rok 1930. *Kostnické jiskry. List budící české svědomí*, 1931, roč. 13, s. 166.

15 BEZDĚK, Jiří: *Proces českých učitelů v SSSR v roce 1930–1931*. Rukopisná zpráva ze dne 4. prosince 1936, s. 4.

16 BEZDĚK, Jiří: *Můj proces...*, s. 1.

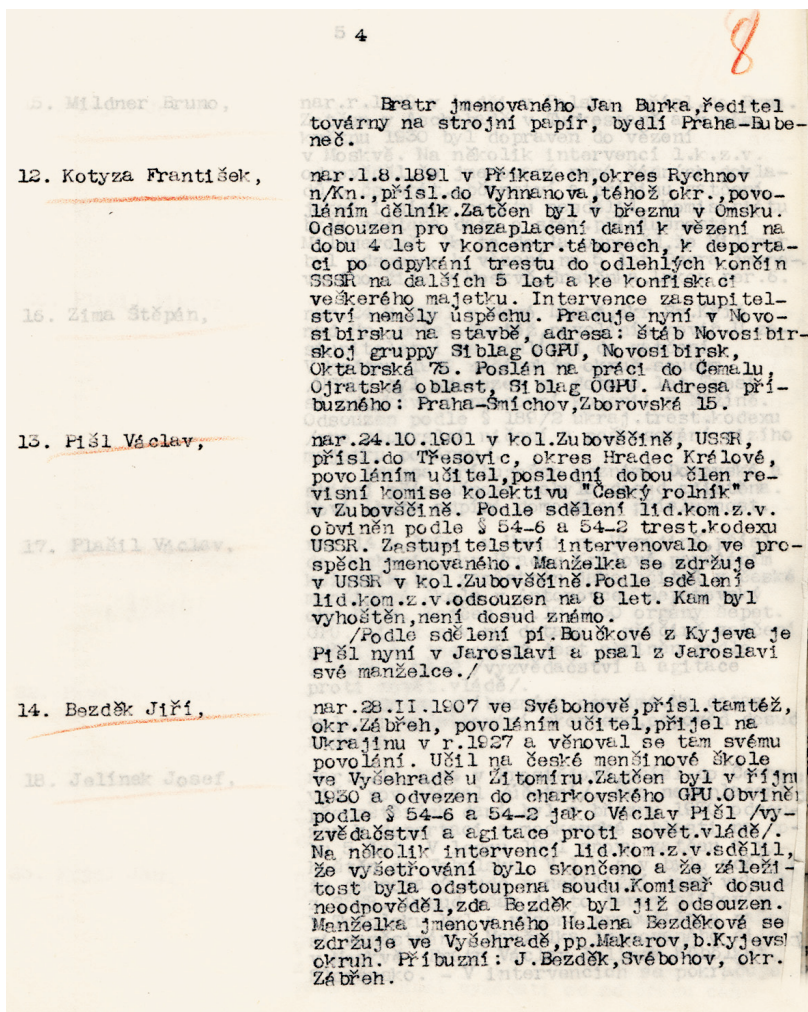
vali přesvědčení, že je nevinen: *My víme, že vy čeští učitelé jste proti sovětské vládě nic nepodnikli, ale ve vašem případě nejedná se zde o vás, nýbrž jedná se o prospěch celku, o prospěch našeho státu a proto vaše zájmy musí ustoupit do pozadí [...] pak teprve pochopíte, co my od vás žádáme. Když pochopíte, tehdy váš osud nebude tak bolestný, neboť v tomto případě sloužíte prospěchu socialistického státu, cituje Bezděk jednoho z vyšetřovatelů.¹⁷ Ne všichni zatčení měli pro potřeby sovětského státu pochopení a odmítli se k smyšleným obviněním přiznat. Takoví byli po celý rok podrobováni psychického nátlaku a násilí. Bezděk vzpomíná na následující praktiky: *Zatčeného znenadání probudí, nedají mu ani obláci se, odvěkou ho nahoru k vyšetřujícímu soudci a tam mu ukáží překvapující obrazy: vyšetřovatel, četníci a jeho plačící žena. Následuje výslech s pohrůžkou: buď okamžitě zastřelení, neb podepsání protokolu o dobrovolném přiznání, že taková a taková protirevoluční skupina byla utvořena a v ní byli takoví a takoví lidé. Dají 5 minut na rozmyšlenou a před zatčeného hodinky. Ten člověk ztratí téměř vědomí a všechno podepíše.¹⁸**

Dne 12. června 1931, jedenáct měsíců od zatčení, byl Bezděk vyveden z cely. Místo k očekávanému výslechu ho převezli do budovy klubu OGPU v Charkově, obklíčené ozbrojenými hlídkami, které stály i na chodbách a balkonech. Do budovy postupně přivedli jedenadvacet ze čtyř desítek zatčených Čechů, kteří se zde dozvěděli, že je čeká soud. Po jednom je uváděli do síně, kde visel obrovský nápis: *Proletářský soud - záštita revoluční spravedlnosti*. Soudní tribunál se skládal z předsedy, dvou přísedících dělníků a prokurátora Nejvyššího soudu SSSR. Líčení bylo zahájeno výslechy obžalovaných, které se podařilo během předchozích výslechů zlomit a donutit je tak k přiznání vykonstruovaných obvinění. Pak pokračovaly výslechy ostatních. Poté dostal slovo prokurátor, který navrhl pro všechny obžalované trest smrti.

17 BEZDĚK, Jiří: *Proces českých učitelů...*, s. 2.

18 Tamtéž, s. 5.

19 Tamtéž, s. 8.

Ministerstvo zahraničních věcí vypracovávalo každoročně seznamy československých občanů internovaných v sovětských lágrech. Od roku 1931 se v seznamech pravidelně objevovalo i jméno Jiřího Bezděka.

Zdroj: NA

Třetí den soudního líčení, 14. června, byl obžalovaný dvě hodiny čten obžalovací spis a další téměř dvě hodiny soudní výrok. Tímto mimořádným zasedáním Nejvyššího soudu SSSR bylo odsouzeno deset obžalovaných k trestu smrti, pět k deseti letům těžkého žaláře a ostatních šest ke třem až osmi letům těžkého žaláře. Odsouzení k těžkému žaláři měli navíc po propuštění z vězení strávit dalších pět let ve vyhnanství. Výrok

soudu neunesla učitelka ze Seljanštiny Emilie Čížková, jediná žena na lavici obžalovaných, která měla čtrnáct dní před zatčením svatbu a která se při čtení rozsudku psychicky zhroutila. Kromě hlavního soudního líčení byla v mimosoudním řízení OGPU odsouzena k mnohaletým trestům odnětí svobody i trestům smrti řada dalších českých učitelů, rolníků a dělníků zatčených v roce 1930.¹⁹

Od soudu byli otrěsení Češi opět převezeni na samotky ve věznici v Charkově. Po měsíci zde zemřel na tuberkulózu zemědělec Josef Zezula z Čechohradu. 1. prosince 1931 zahájilo sedm odsouzených hladovku. O deset dní později byli všichni, až na Emilii Čížkovou, která byla propuštěna do péče rodičů, odesláni do věznice pro politické vězně v Jaroslavi. Bezděk zde opět několikrát držel hladovku. Z pobytu v jaroslavském vězení se mu vryly do paměti výkřiky zoufalých spoluvězňů, které mu v noci nedávaly spát. Největší ranou pro něj však byla zpráva, že se s ním rozešla manželka a zemřelo mu dítě. Pravděpodobně se stalo obětí pověstného hladomoru, který v té době (1932–1933) zasáhl Ukrajinu a nevyhnul se ani českým vesnicím. Například v Bohemce tehdy zemřelo patnáct českých krajanů. V archivu Československé církve evangelické se dochoval dopis Emilie Pujmanové-Andršové z Bohemky z 22. dubna 1933, adresovaný do Čech vikáři Rudolfu Šedému, v němž popisuje situaci v českých vesnicích: *Pane faráři, prosíme, neodkládejte naši prosbu ani na chvíli, neboť smrt hladem jest hrozná. Viděli jsme zde, jak již dva zemřeli hladem, hoši Kulhavých. Byli opuchlí, až se blýskali, a opuchlých je u nás velice mnoho. [...] Snad nás znáte. Já jsem Václava Půjmana nevěsta, máme dvě děti, Aničku a Adolfka. Anička jest třiletá a hošík sedmiměsíční a můj muž Ludvík sedí zavřený v „dopru“ (ve vězení – pozn. aut.). Už neumí ani chodit, musí ho zdvihat a já jsem s dětmi sama doma. Děti pláčou, chtějí jíst a není jim do úst co dát. Komu ještě dojí kravička, tak nám trochu toho mléka dá. Ale co je to všechno platné. Takových, jako jsme my, jest u nás mnoho,*

Dozorci kontrolující vězně na celách v jednom ze stovek sovětských žalářů

Foto: National Archives

skoro polovička nemá ani stodolu, ani komoru, ani kde by hlavu sklonili. Jsme jenom jako ptáci, pořád přeletujeme z chaty do chaty a svého nic, ani tu lžici nemáme, poněvadž nám všecko sebrali a z chat povyháněli, takže nezbyvá nic jiného než umřít hlady. Pan-táta jest vypovězen na pět let a paní-máma jest jako já honěna z místa na místo a můj otec jest také již pět měsíců ve vězení. U nás mnozí dostávají z Čech pomoc a já věřím, že moje prosba nebude oslyšena, ale vyslyšena. Když budete něco posílati, adresujte na Josefa Rejchrtu. Kdyby jste to adresovali na nás, tak by nám to vláda nedala, poněvadž nás počítají jako „pomeščíků“, jsme zavření, ti poslední. Pošlete něco také Bedřichu Rejchrtovi, také jest zavřený,

sedí v Oděse již 6 měsíc, i Saša Sivačuková a stejně s ním i všichni, co byli v Čechách. Velice strašně vypadají, někteří již složili svoje kosti...²⁰

Dne 25. srpna 1933, po dvou a půl letech v jaroslavské věznici, byl Bezděk společně s ostatními převezen do soloveckého nápravně pracovního tábora OGPU. Dle Stanislava Nikolaua byli uvězněni do pověstného trestního tábora Sekyrová hora, zvaného též Sekirka.²¹ Tábor s kapacitou tři sta vězňů byl umístěn na Velkém Soloveckém ostrově ve dvou podlažích bývalého Vozněsenského chrámu.²² Ve stejném roce, kdy byl na Soloveckých ostrovech uvězněn Bezděk, se s tímto „souostrovím Gulagu“ mohla seznámit i česká veřejnost.

20 DRBAL, Alexandr: *Kazatelé Pujmanovi z Bohemky a český pobělohorský evangelický exil na jižní Ukrajině*. Příspěvek přednesený na 2. schůzi Sdružení Čechů z Bohemky a jejich přátel dne 16. 2. 2003 v Praze. Drbal v něm dále shrnuje osud rodiny autorky dopisu: *V letech 1930–1939 se represe v Bohemce dotkly přibližně 30 obyvatel. Z rodiny Pujmanových se jednalo o kazatele Václava Pujmana (1878–1952), který byl zatčen r. 1930, 4 měsíce byl v gulagu v Permu na Urale a potom v okolí Moskvy, kde pět let kácel stromy. Potom byl propuštěn a vrátil se do Bohemky. Roku 1949 byl povolán na rok do pracovní armády (trudarmii). Dále jeho synovec Vilém Pujman (1896–1967) byl zatčen r. 1932, strávil půl roku ve vězení v Oděse, načež byl podmíněčně propuštěn pro nedostatek důkazů, ale r. 1938 byl znovu odvezen a vrátil se až po r. 1945 jeho syn Ludvík (Václavovič) Pujman (1910–1933) a jeho bratr Pavel Pujman zemřeli hladu ve vězení. V již zmiňované pracovní armádě byl také vnuk Václava Pujmana, Adolf Pujman (1932–1995).*

21 NIKOLAU, Stanislav: Neodkladná povinnost vlády. *Český deník*, č. 15, 16. 1. 1938, s. 2.

22 BYSTROV, Vladimír: *Průvodce říší zla*. Academia, Praha 2006, s. 520.

Účastníci procesu proti českým učitelům na Ukrajině.						
Čís.	Jméno	Rok narození	Občanství	Povolání	Působíště v den zatčení	Obvinění
1.	Vodseďálek Ant.	1900	čsl.	učitel	Žitomír	
2.	Bezděk Jiří	1907	čsl.	učitel	Vyšehrad	
3.	Jakoubek Vladimír	1904	čsl.	učitel	Sokolovo	
4.	Kříž Jaroslav	1890	čsl.	učitel	Vel.Kužel	
5.	Bouček Jaroslav	1876	rus.Čech	učitel	Kijev	
6.	Jona Vladimír	1890	rus.Čech	učitel	Čechohrad	Všichni se obviňují podle § 51 sovětského trestního kodexu,
7.	Pišl Václav	1899	rus.Čech	učitel	Zubovština	článek 6: vyzvědačství,
8.	Michalský Josef	1899	čsl.	učitel	Olšanka	článek 10: protiviládní agitace,
9.	Němeček Josef	1912	rus.Čech	učitel	Románovo	článek 11: protirevoluční organizace.
10.	Čížková Emilie	1905	rus.Češ.	učitelka	Seljanština	
11.	Plašil Václav	1896	čsl.	učitel	Antonovka	
12.	Kohout Václav	1909	rus.Čech	učitel	Hlučov	
13.	Plašil Viktor	1888	čsl.	zřiz.čsl.míse	Kijev	
14.	Albert Rudolf	1886	čsl.	ingenieur	Kijev	
15.	Pícha-Petrovský Josef	1890	čsl.	dělník	Krošna	
16.	Hegr Josef	1895	čsl.	dělník	Krošna	
17.	Balaš Josef	1895	rus.Čech	kolchozník	Čechohrad	
18.	Pavlas Antonín	1897	rus.Čech	kolchozník	Čechohrad	
19.	Vavřín Josef	1895	rus.Čech	kolchozník	Čechohrad	
20.	Zezula Josef	1897	rus.Čech	kolchozník	Čechohrad	
21.	Adamec Jan	1874	čsl.	kovodělník	Kijev	

Seznam odsouzených v procesu s českými učiteli na Ukrajině, vyhotovený MZV na základě svědectví J. Bezděka, 1936

Zdroj: pozůstalost Vladimíra Bystrova

Důvěrné - neuveřejňujte!

kteří dodnes jsou ve vazbě na Solověckých ostrovech.

Přiznání k vině: ano ne	Rozsudek na:	Kde se nalézá:	Poznámka:	Hladovka:
ano	zastřelení	Polit. izolator 8. odděl. Solověcké ostrovy Savati- evo.	zešílel - nyní zdrav	5 x
ne	zastřelení	Praha	rozsudek změ- něn na 5 l. žal. a 5 l. vyhnan.	5 x
ano	zastřelení	Solověcké ostrovy		5 x
ano	zastřelení	Solověcké ostrovy		1 x
ano	zastřelení	Solověcké ostrovy	šílí	
ano	zastřelení	Solověcké ostrovy		
ne	5 let těžkého žaláře	vyhnanství		3 x
ne	zastřelení	Solověcké ostrovy	abnormalita - nemocen	3 x
ano	5 let těžkého žaláře	vyhnanství Archang. gub.		5 x
ano	5 let těžkého žaláře	Seljanština - USSR	šílená	
ano	10 let těžkého žaláře	Solověcké ostrovy		2 x
ano	3 leta těžkého žaláře	vyhnanství - Ivanovo		2 x
ne	8 let těžkého žaláře	Solověcké ostrovy		3 x
ano	zastřelení	Solověcké ostrovy	nemocen	
ne	10 let těžkého žaláře	Solověcké ostrovy		
no	zastřelení	Solověcké ostrovy	nemocen časem šílí	2 x
ano	10 let těžkého žaláře	Solověcké ostrovy	abnormální	
ano	10 let těžkého žaláře	Solověcké ostrovy		
ano	10 let těžkého žaláře	Solověcké ostrovy		
ano	zastřelení	zemřel		
ano	3 r. těžkého žaláře	ČSR		

V sovětských věznicích a lágrech panovaly vždy velmi tvrdé životní podmínky. Pohled do umývárny jednoho z lágrů. Zdroj: National Archives

Příchod nových vězňů do soloveckého tábora, vpravo nahoře schody vedoucí k trestnímu táboru Sekyrová hora na Soloveckých ostrovech, 30. léta Foto: repro z knihy *Věčné světlo*

V Praze vyšla obsáhlá kniha *Tábory smrti v SSSR* od Nikolaje Kiselova – Gromova, který na Soloveckých ostrovech sloužil jako příslušník OGPU. Na 290 stránkách v detailu popisuje nejen tábory na Solovkách, ale i celý systém trestně pracovních táborů v Sovětském svazu.²³ O uvítacím rituálu na Sekirce píše: *Do prádla svlečení vězňové musí sedět 12 hodin denně na lavici vedle sebe, ve velké, studené místnosti, s rukama na kolenou a hledět mlčky před sebe. [...] Jestliže vězeň se po čtrnáct dní proti takovému režimu ničím neprohřešil, je poslán do práce. [...] Při práci má „Sekyrečnick“ na sobě pytle [...] které si vězeň sám uzpůsobí k nošení.*²⁴

Stručný popis života v táboře založený na Bezděkové vyprávění se dochoval v kapitole *Ostrov Solovčecké* v nepublikované vlastivědné knize Josefa Klimeše: *V létě pracovali vězňové 12 hodin denně, v zimě až 15. Za stravu jim dávali dvakrát denně polévku, 1 ¼ funtu, tj. půl kg chleba, na oběd i kaši. V létě je trýznily mraky komárů, kruté mrazy a kurděje (cinga) v zimě a neurasthemie na jaře. Z nedostatečné*

23 KISELOV (GROMOV), Nikolaj Ignatjevič: *Tábory smrti v SSSR*. Vlastním nákladem, Praha 1933.

24 Tamtéž, s. 156.

stravy onemocní vždy k jaru 20–30 % vězňů cýngou a vysílením, lidé nervově slabší i šílí.²⁵ Samotě, výslechům, každodenní hrozbě popravu, vědomí nespravedlnosti a nejistotě podlehla nejen učitelka Čížková, ale i Bezděk a další z odsouzených: *Po cestě na Solověcké ostrovy propuká u mne šílenství, které trvá až do července 1934. Tam zešílel Vodseďálek skoro na celý rok, na krátký čas zešíleli i jiní, dodnes šílí Bouček, vzpomíná Bezděk.*

VYHNANCEM NA SIBIŘI

Dne 18. července 1935, na den přesně pět let od zatčení, Bezděkovi oznámili změnu trestu. Trest smrti byl zmírněn na pět let vězení a pět let vyhnanství. O tři dny později nastoupil do transportu a opustil Solověcké ostrovy. *Po dlouhých pěti letech samovazby v sovětských věznicích opouštěl jsem „bílé peklo“ Solověckých ostrovů v Bílém moři vstříc neznámému. [...] Po této strašné době poprvé spatřil jsem živé lidi v pravém smyslu tohoto slova, když v průvodu dvou dozorců opouštěl jsem parník a vstupoval jsem do vlaku.*²⁶ Vlak zavezl Bezděka do Murmanska, kde byl opět uvězněn v centrálním lágru OGPU pro severské tábory a čekal na další transport. *Nikdo nevěděl, kam nás vezou, ale všem tanulo na mysli slovo: Sibiř.*²⁷ Tímto systémem převozu vězňů zvaným etap byl přesouván přes Petrozavodsk, Leningrad, Vologdu, Vjatku, Perm na Ural. *Předhoří Uralu tolik připomínalo rodnou severní Moravu, pahorky a kopce budily tolik vzpomínek a mysl přenášela se daleko na západ, pod rodnou střechu otcovského domku. Duši vanul lítostivý tón ztraceného mládí.*²⁸ Dále jel Bezděk přes Sverdlovsk do Tjumeně, kde se mu podařilo tajně zaslat dopis polskému Červenému kříži v Moskvě, který následně informoval československé úřady a Bezděkovy rodiče na Moravě o jeho osudu. Z Tjumeně pokračoval

Bezděkovy vzpomínky na sibiřské vyhnanství doprovodil ilustracemi Zdeněk Burian
Zdroj: repro z časopisu Širým světem, 1940, č. 3,

dál přes Omsk do Krasnojarska. *Do Krasnojarska přijeli jsme tělesně a duševně vyčerpáni a hned za námi se zavřela vrata krasnojarského vězení. Tato věznice leží na západ od města a je jednou z nejstarších a nejhroznějších věznic v Rusku vůbec. Vysoká zeď dělí plochu několika kilometrů od ostatního světa a v ohradní zdi stojí hlídkové věže. Kro-*

*mě toho má každé oddělení své vlastní hlídkové věže. [...] Je to jakýsi druh konečné etapní stanice, odkud po čase jsou vězňové dopravováni na konečná místa určení.*²⁹

Začátkem září se Bezděk společně s dalšími osmdesáti vězni nalodil na parník na řece Jeniseji, který je měl zavézt do kežemského okresu na řece

25 KLIMEŠ, Josef: *Na dálném severu*. Rukopis uložený v Okresním vlastivědném muzeu v Šumperku.

26 BEZDĚK, Jiří: *Ze Solověckých ostrovů do východní Sibiře*. *Širým světem*, 1938, roč. 15, č. 5, s. 269.

27 Tamtéž, s. 271.

28 Tamtéž, s. 272.

29 Tamtéž, s. 321.

Angaře. Po několika dnech dorazili do Strelky, místa, kde se Angara vlívá do Jeniseje. Zde se po dlouhých dnech čekání opět nalodili na tři malé lodky tažené remorkérem, který je rychlostí chůze vzl protu proudu Angary. Na několika místech museli vězni a vyhnanci z lodí vystoupit a jednu po druhé přetahat po laněch přes peřeje, než dorazili do městečka Kežma. Odtud pokračoval Bezděk dál v menším člunu, tentokrát již bez dozorců OGPU, společně s jedním Evenkem a několika domorodými ženami, kteří střídavě veslovali či táhli loď na laně. Po transportu trvajícíh dva a půl měsíce dospěl 9. října 1935 do obce Selengino. *Byla to vlastně hromada chatrčí shluknutých na ostrůvku uprostřed řeky Angary. Tomu to shluku tunguzských chat a jurt vedl pravoslavný kostelík [...] proměněný v klub mládeže, popisuje první dojmů z vyhnanství Bezděk.*

Obyvatelé osady ho nepřivítali s otevřenou náručí. S přirozenou nedůvěrou hleděli na právě propuštěného cizince – trestance, který se vnužné, od okolí izolované osadě objevil těsně před nástupem zimy. *Lámanou ruštinou vítal mě hospodář jurty a jeho šedivá řídká, avšak dlouhá řdkými štětinami porostlá brada náhle se zježila a v očích zahořely plamenky kruté nenávisť k přivandrovalci. Lampa živená rybím tukem, ozařovala matně vnitřek neuvěřitelně špinavé místnosti a vráskami zbržděnou tvář staré Tunguzky³⁰ sedící na hromadě kůže. [...] dvě stružky horkých slzí tekou mi lícem, neboť býtí nešťasten a ještě nenáviděn – je nad lidské síly a možnosti, líčí Bezděk uvitání v obydlí, kde měl místním selsovětem, vesnickou radou, příkázáno se na pět let usadit.³¹*

V prvních týdnech se musel každý den hlásit v kanceláři selsovětu, který mu však zároveň odmítl jakkoliv pomoci s obživou se slovy: *Nemůžeme podporovatí politické zločince, kteří chtěli svrhnut proletářskou vlast. Živ-*

O procesu s českými učiteli na Ukrajině informoval veřejnost známý fašistický žurnalista a šéfredaktor zeměpisného měsíčníku Šírým světem Stanislav Nikolau na stránkách Českého deníku. Ve svém článku zároveň apeloval na československou vládu, aby se důrazněji zasadila o jejich propuštění ze sovětských lágrů.

Zdroj: NA

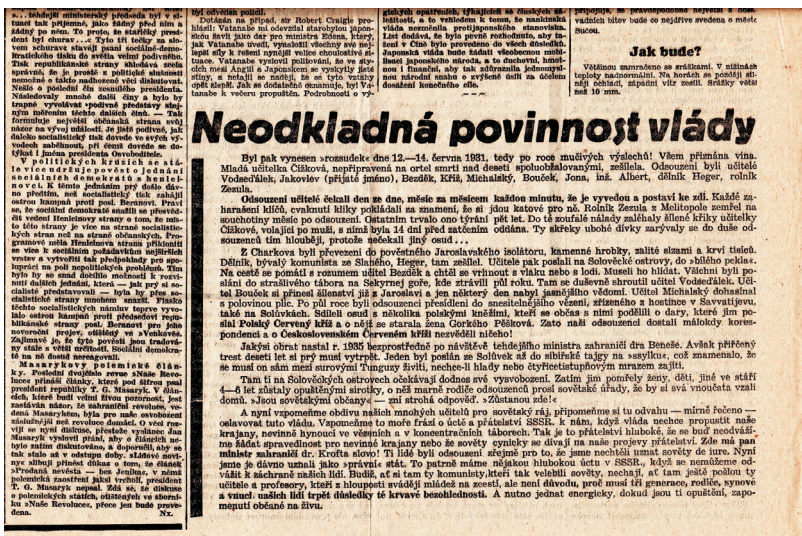
te se, jak umíte.³² Celou zimu tak Bezděk obcházl chatrče, nabízel vyzkoušet a žebrať o jídlo. Úlevu od hladu mu přinesla až sezona rybolovu koncem roku 1935. Rovněž místní Even-

kové jej přestali vnímat jako vtěelce, když zjistili, že je gramotný a ochotně pomůže s psaním dopisů a žádostí místním úřadům. Vyplněné žádosti opláceli cizinci potravinami.

30 Dřívější označení Evenků a jim příbuzných etnik žijících na Sibiři.

31 BEZDĚK, Jiří: Ze Solověckých ostrovů do východní Sibiře. Šírým světem, 1938, roč. 15, č. 7, s. 379.

32 Tamtéž, s. 514.

ZPÁTKY DOMŮ

Dne 20. srpna 1936, po roce stráveném ve vyhnanství, přišlo náhle Bezděkovi povolení k cestě do Československa. Propuštění na svobodu bylo tedy stejně nečekané jako uvržení do vězení. Jisté je, že v této věci sehrálo důležitou roli československé Ministerstvo zahraničních věcí. Z archivních materiálů je patrné, že československá vláda se sice dozvídala o zatčených Čechách jen sporadicky a se zpožděním, ale snažila se o nich mít přehled, pravidelně aktualizovala seznamy vězňů a apelovala u sovětské vlády za jejich propuštění. Stejně tomu bylo i v případě Bezděka, jak dokládá dokument Ministerstva zahraničních věcí z 1. července 1931: Na několik intervencí l. k. z. v. [lidový komisariát zahraničních věcí] sdělil, že vyšetřování bylo skončeno a že záležitost byla

odstoupena soudy. Zastupitelství předpokládá, že Bezděk bude odsouzen rozhodnutím kolegia GPU. 33 O úsilí českých úředníků svědčí i zpráva čs. velvyslancectví v Moskvě z 2. prosince 1932: Při návštěvách v lidovém komisariátu zahraničních věcí jsem stále poukazoval na vysoký počet vězňů československých příslušníků, z nichž většina byla odsouzena soudem GPU [...] a žádal jsem, aby byli osvobozeni [...] Pan Štern slibil, že o věci promluví s lidovým komisářem Litvinovem a s druhými příslušnými činiteli. Nyní mi sdělil referent pro Československo p. Šapiro, že mu bylo uloženo, aby prostudoval příslušné spisy, aby aspoň v některých případech mojí žádosti mohlo být vyhověno. Pan Šapiro bohužel právě odjíždí na měsíční dovolenou a slíbje, že ihned po návratu věc napraví34 nebo dopis Ministerstva zahraničních věcí přezidu Ministerstva vnitra z 1. února 1933: Lidový

komisariát zahr. věcí na osobní intervenci oznámil, že žádná amnestie vyhlášena nebyla, avšak na jednotlivé žádosti o snížení trestu přislíbil pomoc u kompetentních centrálních úřadů. V intervencích se pokračuje.35 První propuštěný ze skupiny souzených společně s Bezděkem byl učitel z Třešovic u Hradce Králové Václav Pišl, který se dostal na svobodu 20. července 1935. Následoval Jan Adamec, dělník z Golčova Jeníkova, který se 3. září 1935 dostavil na československé velvyslancectví a 23. září 1935 byl i s manželkou repatriován do Čech. 17. května 1936 odjel do Československa po devíti letech vězení Jaroslav Martinek. Po měsíčním putování po řekách Angaře a Jeniseji a cestě vlakem z Krasnojarska dorazil 20. září 1936 do Československa i Jiří Bezděk.

Osudy většiny ostatních odsouzených Čechů nejsou dosud zmapovány, nicméně z výzkumného projektu M. Boráka je zřejmé, že ne všichni měli to štěstí, aby se dožili propuštění. Kromě již zmíněného Josefa Zezuly, který zemřel ve věznici v Charkově, nepřežili ani ostatní tři jeho kolegové z kolchozu v Čechohradu – Josef Balaš, Alexandr Vavřín a Antonín Pavlas. V době tzv. Velkého teroru byli na Soloveckých ostrovech znovu souzeni a 14. října 1937 je trojka UNKVD Leningradské oblasti odsoudila k trestu smrti. V transportu 1111 vězňů ze soloveckého Gulagu byli převezeni na popraviště v osadě Sandarmoch36, kde byli 1. listopadu popraveni a uloženi do hromadného hrobu. Spolu s nimi byl souzen a popraven i Josef Petrovský z Jindřichova, strojvedoucí parního stroje společností na těžbu rašeliny.37

33 NA, f. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze, sign. 207-1428-2, Seznam československých příslušníků vězňů v SSSR k 1. 7. 1931.
34 NA, f. Ministerstvo vnitra I - prezidium, Praha, sign. 225-1202-8.
35 NA, f. Zemský úřad Praha - Prezidium zemského úřadu v Praze, sign. 207-1428-2.
36 Sandarmoch – popraviště a pohřebiště obětí tzv. Velkého teroru poblíž Medvěžgorska v Leningradské oblasti, objevené v roce 1997 pracovníky sdružení Memorial. Z celkem devíti tisíc obětí zde leží v 360 masových hrobech čtyři a půl tisíce vězňů Belbaltlagu, pracujících na stavbě Bělomořského kanálu a 1111 vězňů ze Soloveckých ostrovů. Dle výzkumu M. Boráka (viz pozn. č. 35) zde byla popravena řada dalších Čechů – např. Marie Dluhošová ze Žitomiru, účetní Ota Kleimert, vězeň Gulagu Vladimír Krejčí, požární inspektor lumbušského vesnického sovětu a Konstantin Zahradník, ekonom a plánovač z Kemského okresu.
37 BORÁK, Mečislav (ed.): Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918-1956). Sborník studií. Část I. - Vězni a popravení. Slezské zemské muzeum - Slezská univerzita v Opavě, Opava 2007, s. 169.

PROTIBOLŠEVICKÝM PROPAGANDISTOU

Po návratu ze SSSR se Bezděk vrátil k rodičům do rodného Svěbohova a znovu se začal začleňovat do běžného života. K učitelskému povolání se ale již nevrátil, navíc mohl na Zábřežsku jen těžko najít odpovídající zaměstnání. Po čase se proto rozhodl odejít do Prahy, kde 1. března 1937 nastoupil jako smluvní úředník do Státního statistického úřadu. Vedle zaměstnání se brzy začal věnovat publikační činnosti. Jako hlavní téma mu posloužily vzpomínky na věznění a vyhnanství v SSSR, zveřejňované nejčastěji v zeměpisném časopise *Širým světem*. Ve snaze pomoci českým spoluvěznům *ztraceným a zapomenutým* v Sovětském svazu napsal několik zpráv pro československé úřady a veřejnost, ve kterých popsal jejich osudy a situaci v SSSR.³⁸

Vytvoření Protektorátu Čechy a Morava ani další válečné události neměly zpočátku na život Jiřího Bezděka žádný výrazný dopad. I nadále pracoval ve Státním statistickém úřadě, a nebýt rozhodného obratu ve vývoji válečných událostí po neúspěšném ruském tažení německých vojsk, zřejmě by jím zůstal.

K 1. srpnu 1944 byl totiž Jiří Bezděk údajně na podnět vedoucího kulturně-politické sekce při Státním ministerstvu pro Čechy a Moravu Sturmbannführera Martina Wolfa přeložen ze Státního statistického úřadu k Veřejné osvětové službě (dále jen VOS) při Ministerstvu školství a lidové osvěty, jejímž hlavním úkolem bylo propagovat nacistickou ideologii a podněcovat protisovětské nálady.³⁹ Ihned po nástupu absolvoval jedenáctidenní řečnický kurz v obci Čeperka u Unhoště, kde se mělo upevňovat ideologické smýšlení funkcionářů VOS. Bezděk zde přednášel na téma

Propagandistický plakát České ligy proti bolševismu, Praha 1943

Zdroj: repro Velké dějiny země Koruny české

Učitel v boji o nový řád a podle vyjádření svého nadřízeného zaznamenal velký úspěch.⁴⁰

Po návratu ze školení se stal jedním z referentů služebny pověřence pro osvětovou službu v okresech – kon-

38 Blíže FILIP, Zdeněk: Případ učitele Bezděka. Severomoravský příspěvek k dějinám stalinských represí. In: *SMor (Vlastivědný sborník Severní Morava)*, 1990, sv. 59, s. 34.

39 *Archiv hlavního města Prahy* (dále jen AHMP), f. Malý dekret, sign. 36-621/5, Protokol sepsaný u Krajského trestního soudu v Praze Subkomisí I. ústředního vyšetřovacího výboru při KVNB ze 7. 8. 1945.

40 *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), f. Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV (dále jen Z), sign. Z-6-282/28, Zpráva o činnosti VOS; tamtéž, f. Veřejná osvětová služba (44), sign. 44-1/123, Hodnocení J. Bezděka z 28. 11. 1944.

krétně vedoucím 5. oddělení pro statistiku. Statistika se však nestala hlavní náplní jeho pracovní činnosti ve VOS. Vzhledem k možnosti využití Bezděkovy negativní zkušenosti ze SSSR jí byla přednášková činnost. Jeho hlavním úkolem proto bylo jezdit po větších českých městech a přednášet českým dělníkům o svých zážitcích a o poměrech v SSSR. V této funkci Bezděk setrval až do rozpuštění VOS v květnu 1945.⁴¹

Ihned po skončení války započala očista veřejného života od okupantů, zrádců, kolaborantů nebo lidí, kteří nějakým způsobem spolupracovali či koketovali s nacistickým režimem. Už v květnu 1945 bylo zatčeno mnoho těch, kteří se v době nesvobody českého národa provinili proti Československé republice a národu. Zatčení bezprostředně hrozilo i všem zaměstnancům bývalého Ministerstva školství a lidové osvěty.⁴² Jiří Bezděk byl zatčen 29. května a následně převezen do vazby na pražské policejní ředitelství. Ve věznici na Pankráci čekal na rozhodnutí příslušných vyšetřovacích orgánů.⁴³

Bezděkova činnost během Protektorátu byla prošetřována na základě dekretu o trestání některých provinění proti národní cti (malého retribučního dekretu). O Bezděkově kolaboraci či nějaké nepatřičné formě spolupráce s nacistickými okupanty

do jeho přeložení k Ministerstvu školství a lidové osvěty, resp. VOS neexistovaly žádné důkazy. Podle kolegů ze statistického úřadu nebyly na něj nikdy žádné stížnosti a vždy vystupoval slušně. Jediným škraloupem na jeho pověsti měl být údajný podíl na přípravě blíže nespecifikované protisovětské brožury, jež ovšem nikdy nevyšla, nebo články o poměrech v SSSR, které čas od času publikoval (pod pseudonymem J. Bezděkovský) v zeměpisném časopise *Širým světem*.⁴⁴

Nejzávažnější obvinění logicky souvisela s Bezděkovým působením ve VOS. Sám Bezděk ve svých poválečných výpovědích své přeložení zdůvodňoval takto: *Myslím, že jsem byl proto přeložen do uvedeného ministerstva, že jsem byl tak dlouho na Rusku a že byl uveřejněn z archivu československého ministerstva zahraniční listinný materiál, týkající se českých učitelů na Rusi*.⁴⁵ Bezděkovu obhajobu lze považovat za věrohodnou. Okupační úřady opravdu potřebovaly využít lidi, kteří mohli popsat skutečné poměry v SSSR a tím i zlepšit renomé německých okupantů.

Hlavním předmětem vyšetřování se samozřejmě stala Bezděkova veřejná přednášková činnost. Je neoddiskutovatelné, že během svého působení ve VOS vystoupil jako řečník na celé řadě shromáždění, kde

nejčastěji prezentoval své zážitky a zkušenosti ze SSSR. V poválečné zprávě o činnosti VOS je dokonce uváděn mezi jedenácti nejaktivnějšími řečníky. Podle dochovaných Bezděkových hlášení se odhadovalo, že podobných přednášek uskutečnil několik desítek – přibližně ve dvaceti větších českých městech.⁴⁶

Samotné názvy Bezděkových přednášek nejlépe vypovídají o tématech, o nichž před dělníky referoval: *Zkušenosti českého učitele v SSSR, Co jsem prožil jako český učitel v SSSR, Pod knutou bolševismu, Pod kontrolou bolševismu, Bolševismus – nepřítel světa, Aktuální problémy dneška*. Svou přednáškovou činnost po válce Bezděk obhajoval s tím, že přednášel *ne proti Rusku, nýbrž o Rusku, ať již se to týkalo jeho kladných či záporných stránek*.⁴⁷ Faktem zůstává, že jako jeden z mála vycházel ze svých autentických zkušeností a celkem oprávněně mohl ostatní varovat před bolševismem a nezákonnými praktikami, jaké poznal v SSSR na vlastní kůži. Ať už tomu bylo jakkoliv, nadřizení byli s Bezděkovými přednáškami očividně spokojeni – za vzornou práci byl dokonce 15. března 1945 vyznamenán svatováclavskou orlicí.⁴⁸

Bezděk se během celého vyšetřování hájil tím, že vykonával pouze to, co mu bylo Němci nařizováno, a odvolá-

41 Tamtéž, Zpráva o činnosti VOS; Úřední záznam z výpovědi vězně Josefa Prokopa z 27. dubna 1949.

42 AHMP, f. Malý dekret, sign. 36-621/5, Prohlášení Jiřího Bezděka ke své činnosti za okupace adresované předsedovi RNV Praha z 18. 5. 1945.

43 Tamtéž, Protokol sepsaný u Krajského trestního soudu v Praze Subkomisí I. ústředního vyšetřovacího výboru při KVNB ze 7. 8. 1945; Vyšetřující komise ÚNV hl. města Prahy 19 – protokol z výslechu obviněného J. Bezděka z 20. 3. 1946.

44 Některé Bezděkovy texty byly vydány v souvislosti s výstavou Sovětský ráj, která probíhala v Praze od jara 1942. Zmíněná expozice měla návštěvníkům ukázat bídu a nucený život ruského obyvatelstva a varovat je před bolševickým nebezpečím. Srov. např. BEZDĚKOVSKÝ, Jiří: Vykořisťování sibiřských domorodců. *Širým světem*, 1942, č. 15, s. 549–554.

45 AHMP, f. Malý dekret, sign. 36-621/5, Protokol sepsaný u Krajského trestního soudu v Praze Subkomisí I. ústředního vyšetřovacího výboru při KVNB ze 7. 8. 1945.

46 ABS, f. Z, sign. Z-6-282/28, Zpráva o činnosti VOS. Bezděk v pozdějších výpovědích uváděl, že byl koncem roku 1944 navíc vyslán do Drážďan, aby zde v podobném duchu přednášel i mezi českými dělníky. Z Německa se prý vrátil, aniž by zde pronesl jedinou přednášku.

47 AHMP, f. Malý dekret, sign. 36-621/5, Protokol sepsaný u Krajského trestního soudu v Praze Subkomisí I. ústředního vyšetřovacího výboru při KVNB ze 7. 8. 1945; Vyšetřující komise ÚNV hl. města Prahy, výslech obviněného J. Bezděka z 20. 3. 1946.

48 V důsledku porážek nacistů na všech frontách se objevila nutnost posílit opadající nadšení pro vítězství Velkoněmecké říše u českých kolaborantů, zejména vlády. Na základě výnosu K. H. Franka ze 4. června 1944 měli být vybráni příslušníci Protektorátu, kteří se osvědčili svým postojem nebo plněním povinností a stálou pohotovostí k nasazení, vyznamenáni Čestným štítem Protektorátu Čechy a Morava s orlicí sv. Václava.

Svatební fotografie Jiřího Bezděka, 1949

Foto: archiv Jany Léblkové

val se na skutečnost, že mu neustále hrozilo zadržení kvůli odbojové činnosti jeho bratrů – starší bratr Jan byl právě kvůli odbojové činnosti zatčen a přes rok internován v Terezíně a mladší Gabriel se po útěku z vězení přidal k partyzánům na Šumpersku. Ve spojitosti s případy obou bratrů

měl být dokonce několikrát vyšetřován v sídle Gestapa v Pečkově paláci. Také Bezděkovi rodiče v zabraném pohraničí byli perzekvováni.⁴⁹

Prošetřování Bezděkova případu trvalo téměř rok. Chyběly totiž jakékoliv bližší informace k jeho činnosti a neexistovaly ani žádné přímé

důkazy, které by mohly dosvědčit jeho spolupráci s okupačním režimem. V říjnu 1945 byl proto propuštěn z vazby a nadále byl vyšetřován na svobodě.⁵⁰

K definitivnímu očištění Bezděkovy pověsti nejvíce pomohly výpovědi svědků. Někteří potvrdili, že nešel na Ministerstvo školství a osvěty dobrovolně, jiní ho zase charakterizovali jako *slušného člověka, který neměl Němce v lásce, byl protiněmeckého smýšlení, nikdy nenosil fašistické odznaky, natož aby někdy někoho poškodil či udal* apod. Na konci války se měl obětavě zapojit i do Pražského povstání.⁵¹

Na základě Bezděkových výpovědí, prohlášení svědků a dochovaných dokumentů došla v červnu 1946 trestní nalézací komise ÚNV hl. m. Prahy k závěru, že Bezděk za okupace s německým režimem záměrně nespůlpracoval a že se vždy choval jako *dobrý Čech*.⁵² Trestní řízení proti němu tak bylo definitivně zastaveno.

YCHOVATELEM HORNICKÉHO DOROSTU

Bezděk se sice mohl těšit ze znovunabytí svobody, stále mu však chybělo potvrzení o národním a politické spolehlivosti, čímž měl velmi znesnadněnou situaci při hledání odpovídajícího zaměstnání. Koncem roku 1945 se však setkal se svou bývalou kolegyní z Ministerstva školství a lidové osvěty, která ho seznámila se snoubencem své sestry – tehdy už ředitelem Severočeských hnědouhelných dolů (dále jen SHD) Ing. Jaroslavem Honlem. Těsně po válce trpěly také znárodněné podniky báňského průmyslu nedostatkem odborných pracovníků, a proto byl každý, alespoň částečně kvalifikovaný odborník vítán. Honl se tedy rozhodl i přes

49 AHMP, f. Malý dekret, sign. 36-621/5, Protokol sepsaný u Krajského trestního soudu v Praze Subkomisí I. ústředního vyšetřovacího výboru při KVN B ze 7. 8. 1945; Vyšetřující komise ÚNV hl. města Prahy, Výslech obviněného J. Bezděka z 20. 3. 1946.

50 Tamtéž, Závěrečná zpráva Subkomise Praha Pankrác z 29. 8. 1945; ABS, f. Vyšetřovací spisy – Ústí nad Labem (dále jen UL-V), vyšetřovací spis archivní číslo (dále jen a. č.) V-876 UL, životopis J. Bezděka.

51 Tamtéž, Svědecké výpovědi předvolaných svědků; Zpráva z vyšetření provedené V. Šerákem z 11. 9. 1945; Zpráva policejné-bezpečnostní komise z 3. 10. 1945. Bezděk později uváděl, že se zúčastnil boje na barikádách na Letné.

52 Tamtéž, Rozhodnutí trestní nalézací komise č. 45 při ÚNV hl. m. Prahy z 17. 6. 1946.

chybějící potvrzení Bezděka zaměstnat – k 1. lednu 1946 nastoupil jako učitel na učňovskou odbornou školu při dole Pluto v Louce u Litvínova. Po dlouhých letech se tak znovu vrátil k práci s mládeží. Bezděkova přirozená inteligence a profesní zkušenosti ovšem nemohly zůstat u jeho nadřízených bez povšimnutí, a proto se brzy dočkal kariérního postupu. Už koncem roku 1946 byl na návrh vedoucího Odboru odborného výcviku (dále jen OOV) Ing. Adolfa Vinklera⁵³ jmenován vedoucím výchovy hornického dorostu při SHD Most a postupně se stal jeho nejbližším spolupracovníkem.⁵⁴

I když se to zdá vzhledem k Bezděkovým předchozím životním zkušenostem překvapivé, rozhodl se v listopadu 1947 znovu vstoupit do KSČ. Ohlédneme-li se za jeho minulost, pak působí až tragikomicky posudky od referentů z Okresního sekretariátu KSČ v Litvínově na jeho osobu. Z prověřkového posudku se lze mj. dozvědět: *politicky vyspělý, poměr ke straně velmi dobrý, jednatel závodní organizace KSČ při odborném výcviku, vykonává ji dobře. Klidný, uvážlivý, doporučuje se větší průbojnost. Příspěvky platí rádně, odpracoval 297 hodin, Odebírá Rudé Právo, Funkcionáře, Tvorbu, Svět Sovětů, četl VKS (b), Marx, Engelse, Lenina. Pověst ve straně a na veřejnosti dobrá, soukromý život pořádaný, prošel masovým školením, je schopen vyšší funkce, doporučení k okresnímu školení. V kádrovém posudku pak dokonce kádrový referent komunistické straně doporučoval*

využít jeho zkušeností ze SSSR: *po zkušenosti v komunistické straně v SSSR a jako člen krajského výboru strany v Kyjevě jeho poměr ku straně více než význačný, jeho zkušenosti nutno plně využít, které budou přínosem i v nejvyšších funkcích. Navrhuje se okresní a krajské školení do komise mládeže, nebo kulturně propagační.*⁵⁵

Ve funkci vedoucího výchovy hornických učňů setrval Bezděk až do dubna 1950, kdy převzal funkci vedoucího odboru tzv. Lánské akce⁵⁶ při SHD. Ocitl se tak na své doposud nejprestižnější, ale také nejzodpovědnější pozici v rámci vedení n. p. SHD. Ve vedoucí funkci však vydržel jen ne-

celých čtrnáct měsíců – v červnu 1951 byl totiž v důsledku *špatného plnění svých povinností* ze SHD propuštěn. Nejen Bezděkovo propuštění předznamenávalo, že se nad ním i jeho několika bývalými kolegy začínala stahovat mračna. Prozatím sice zůstával na svobodě, nicméně jeho profesní kariéra zaznamenala strmý pád – uchytil se pouze jako pomocný dělník u n. p. Průmstav v Mostě. Je třeba ještě poznamenat, že byl v té době již dva roky šťastně ženatý. V roce 1949 se podruhé oženil s úřednicí Růženu Korejtkovou a vedle nemanželského syna se manželům Bezděkovým v prosinci 1950 narodila dcera.⁵⁷

Jedny z mála chvil štěstí v životě Jiřího Bezděka – s rodinou na dovolené u severočeské vodní nádrže Fláje, 1950
Foto: archiv Jany Léblvé

53 Ing. Adolf Vinkler (nar. 1900), po ukončení Vysoké školy báňské v Příbrami zastával různé pozice v hornictví, v letech 1939–1945 pracoval jako provozní na dole Anna-Laura v Rynholci. Zde také absolvoval kurz pro učitele výcviku hornického dorostu a začal se věnovat práci s mládeží. Od května 1945 působil jako závodní inženýr na dole Pluto, v letech 1946–1949 jako přednostu Odboru odborného výcviku hornického dorostu při ředitelství SHD v Mostě. V říjnu 1949 musel tuto pozici opustit a až do prosince 1951 vedl 5. inspektorát pro vybrané jáchymovské doly, poté nastoupil jako referent hlubin pro SHD. Od roku 1945 byl členem Národně socialistické strany.

54 ABS, f. UL-V, vyšetřovací spis a. č. V-876 UL, Doličné materiály k osobě J. Bezděka – opis životopisu; Protokol o výpovědi s Jiřím Bezděkem z 6. 12. 1952.

55 Tamtéž, Doličné materiály k osobě J. Bezděka, Prověřkový a kádrový posudek – opis, Okresní sekretariát KSČ v Litvínově – nedatováno.

56 Lánská akce je název plánu celostátního organizovaného náboru pracovních sil, především mládeže, pro učební obory těžkého průmyslu. Akci vyhlásil v červenci roku 1949 prezident Klement Gottwald na setkání s hornickými uční na zámku v Lánech, po kterém nese akce jméno. Lánská akce reagovala na tehdejší nárůst těžkého průmyslu a orientaci na něj a byla vyhlášena kvůli zajištění přísunu pracovníků především do hornictví a hutnictví. Zahrnovala nejen samotný nábor, ale později probíhala v jejím rámci i výstavba učilišť a internátů. Nábor se týkal nejen učňů, ale i sezonních brigádníků a také ženských pracovníků – hornic nebo zednic. Více VILÍM, Josef: Jak se zrodila Lánská akce. In: *Od nálezů uhlí po útlum těžby na Ostravsku*, č. 1. Klub přátel Hornického muzea OKD, Ostrava 2001, s. 96–97.

57 ABS, f. UL-V, vyšetřovací spis a. č. V-876 UL, Doličné materiály k osobě J. Bezděka – opis životopisu J. Bezděka.

NEPŘÍTELEM PRACUJÍCÍHO LIDU

Masová perzekuce ze strany komunistického režimu, dotýkající se již všech vrstev společnosti, dosahovala začátkem 50. let svého vrcholu. Jejím účelem bylo nejen potrestat a vyřadit ze hry politické oponenty, ale také zastrašit dosud pasivní či neodhalené nepřátele a celou veřejnost. Vše vyvrcholilo honem *na nepřátele ve straně* a následným odhalením *protistátního spikleneckého centra vedeného Rudolfem Slánským*. Na Slánského proces navazovala celá řada procesů s lidmi, kteří zastávali významné funkce v hospodářské oblasti. Komunistický režim tím reagoval na hospodářské potíže, které mohly vyvolat nedůvěru občanů ve správnost úkolů pětiletého plánu.

Procesy s vedoucími pracovníky znárodněných dolů a předními báňskými odborníky probíhaly téměř ve všech uhelných revírech (zmiňme např. jáchymovský či ostravský proces)⁵⁸ a ani severočeský revír nebyl výjimkou. Již v březnu 1951 byli zatčeni někteří nižší zaměstnanci SHD, pro *nepořádky a špatný způsob výchovy hornického dorostu v SHD* vyšetřovala StB čtyřčlennou skupinu bývalých vychovatelů.⁵⁹ V souvislosti s vyšetřováním případu Bernhard a spol. nemohli pozornosti všemocné

Jiří Bezděk v československém vězení, 1952

Foto: ABS

StB uniknout ani jejich nadřízení a kolegové, jejichž kádrový profil nebyl zrovna bez poskvrny – o Jiřím Bezděkovi to platilo beze zbytku.

Jiří Bezděk byl jako první z celé skupiny zatčen 28. ledna 1952 v odpoledních hodinách přímo na pracovišti a následně eskortován do vazební věznice v Litoměřicích.⁶⁰ Zatýkáni dalších bývalých pracovníků SHD pokračovalo až do října 1952 – ve vazbě se tak postupně ocitl Adolf Vinkler, bývalý vedoucí vychovatel učňovského domova v Oseku (tehdy už skladník) Rudolf Nevečeřal, bývalý hospodář (tehdy už dělník) Josef Egermayer a bývalý funkcionář ROH (tehdy už horník) Alois Hradecký.⁶¹

Vyšetřování případu Lánská akce se protáhlo na celý rok 1952. Důvod byl pravděpodobně ten, že v osidlech StB měl skončit ještě větší úlovek. Tímto směrem bylo vedeno i vyšetřování – mezi členy *spikleneckého centra Ing. Svatopluka Rady*⁶² měl v budoucnu přibýt také bývalý ředitel SHD Ing. Jaroslav Honl.⁶³

Už samotný fakt, že byl Bezděk zadržen jako první z celé skupiny, měl zřejmě svůj důvod. I když se ani ostatní, uvážíme-li tehdejší dobovou atmosféru, nemohli svou minulostí zrovna chlubit, Jiří Bezděk byl v tomto smyslu nejzranitelnější a vyšetřovatelé ho mohli velmi snadno zastrašovat. Nebylo tomu přece tak dávno, co příslušníci sovětských tajných služeb za ti-

58 O odhalování sabotáží v československé ekonomice více KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Barrister & Principal, Brno 2008, s. 142–146.

59 Emilie Brožová, Bořivoj Hercog (nástupce Bezděka ve funkci vedoucího Lánské akce SHD), Karel Bernhard a Jan Líman byli obviněni z trestných činů velezrady, vyzvědačství, sabotáže a ohrožení státního tajemství a v červnu 1952, v procesu vedeném jako Brožová a spol., odsouzeni Státním soudem v Praze k vysokým trestům: Brožová na 12, Hercog na 14, Bernhard na 18 a Líman na 8 let odnětí svobody.

60 ABS, f. UL-V, vyšetřovací spis a. č. V-876 UL, Zpráva o zatčení z 28. 1. 1952.

61 Tamtéž, Vyhodnocení archivního svazku V-876 Ústí nad Labem, 7. 12. 1966; ABS, f. Inspekce ministerstva vnitra, I. díl 1953–1972 (dále jen A 8/1), inventární jednotka (dále jen inv. j.) 521, Výpovědi por. Karla Hocka a por. Karla Jenšíka z 19. 6. 1957.

62 Se Slánského procesem souvisela i akce StB „Svatopluk“, tzv. rozpracování vládního zmocněnce pro těžbu uranu a člena mezivládní československo-sovětské komise pro těžbu uranu Ing. Svatopluka Rady. Ing. Svatopluk Rada (nar. 1903) stál od roku 1939 v čele sofijské filiálky Báňské a hutní společnosti, během války vybudoval zpravodajskou organizaci v Bulharsku, jejíž informace z nejvyšších kruhů spojence nacistického Německa sloužily československému odboji. Po útěku do SSSR se připojil k čs. vojenské jednotce v SSSR. Po roce 1945 se stal generálním ředitelem n. p. Československé doly a vedoucím československé části komise ČSR a SSSR pro těžbu uranu. Po několikaletém sledování měl být dne 18. dubna 1952 zatčen – StB ho totiž podezřívala z protistátní a majetkové trestné činnosti. Večer předtím však spáchal na zahradě své pražské vily sebevraždu. Podíl StB na jeho smrti nelze vyloučit.

63 Ing. Jaroslav Honl (nar. 1897), od roku 1945 ředitel SHD. I on byl nakonec v květnu 1953 zatčen. S dalšími vedoucími pracovníky SHD a báňských projektů Ing. Jaroslavem Lokvencem, Dr. Ing. Františkem Osvaldem a Ing. Adolfem Šimou se měli, podle pokynů S. Rady, dopustit celé řady trestných činů v hospodářské oblasti. V září 1954 byli členové Honlovy skupiny odsouzeni pro trestný čin velezrady, vyzvědačství, ohrožení zásobování, ohrožení státního tajemství a rozkrádání národního majetku k vysokým trestům – Osvald na doživotí, Honl a Lokvenc 20 letům odnětí svobody a Šíma na 6 letům odnětí svobody.

chého souhlasu československých orgánů odvlékali československé občany do sovětských lágrů.⁶⁴

Z dochovaných výslechových protokolů vyplývá, že se Bezděk při vyšetřování vůbec nesnažil své činy obhajovat. Na rozdíl od některých svých kolegů – zvláště Vinklera, který svou vinu alespoň zpočátku vehementně popíral a *mařil vyšetřování* – se ke své trestné činnosti doznal v plném rozsahu. Jeho výpovědi nepomohly ani ostatním vyšetřovaným, zejména Honlovi a Vinklerovi, kteří měli nést největší díl viny za *velezrádnou a sabotážní činnost zaměstnanců SHD*.⁶⁵

Při posuzování výslechových protokolů je však i v tomto případě nezbytné přihlídnout k vyšetřovacím metodám StB v 50. letech, především k fyzickému a psychickému nátlaku na vyšetřované. Výslechový protokol Bezděka vznikl až jedenáct měsíců po jeho zatčení, konfrontace s Vinklerem, při níž Bezděk Vinklera usvědčoval, probíhala jen o měsíc dříve. To, co se dělo mezitím, lze jen stěží přesně rekonstruovat. Pro použití psychického a fyzického násilí vůči Bezděkovi ovšem svědčí hned několik skutečností. Při pozdějším prošetřování celého případu Inspekční ministra musel vyšetřovatel Hocek vyvracet hned několik Bezděkových stížností na průběh vyšetřování – výpovědi na něm byly vynucovány, před konfrontacemi se musel učít nazpaměť některé pasáže, strávil čtrnáct měsíců na samotce. Na fyzické a psychické tráznění a vynucené výpovědi si stěžovali také Vinkler s Nevečeřalem. I když v případě

vzpurného Vinklera připustil Hocek občasně využití povolených trestů s tím, že mu musel za *jeho drzé chování několikrát vynadat*, další obvinění smetl ze stolu. K chování Bezděka naopak uvedl: *Bezděk se od počátku vyšetřování choval velmi dobře, nestěžoval v žádném směru vyšetřování, naopak vypovídal zcela seriózně a podrobně. Protože jeho výpovědi byly velmi podrobné a obsáhlé povolil jsem mu, se souhlasem náčelníka odboru, papír a tužku na celu, kde sám podrobně líčil celkovou situaci ve výchově hornického dorostu. [...] Vzhledem k tomu, že tužkou psané listy Bezděkem byly velmi obsáhlé a plně zachycovaly celkovou činnost jak Bezděka, tak i jeho společníků, použil jsem jich při sestavování vlastního protokolu Bezděka a to tím způsobem, že jsem k jednotlivým pasážím v těchto listech stylizoval jen otázky. Bezděk se měl dokonce těšit tak velké důvěře vyšetřovatelů, že ho využívali pro kontrolu práce při vyšetřování.*⁶⁶ Jak ale dodává k tehdejšímu způsobu sestavování výslechových protokolů historik Karel Kaplan: *Iniciativa a spoluúčast na psaní protokolů odrážela vysoký stupeň psychického zlomu vyšetřovaného.*⁶⁷ O použití fyzického násilí vůči Bezděkovi navíc vypovídá vzpomínka jeho dcery: její otec se prý po propuštění několikrát zmínil o mučení – na rukou i nohou totiž měl jizvy po popáleninách.⁶⁸

Když odhlédneme od vyšetřovacích metod StB a Bezděkových charakterových vlastností, při vyšetřování jistě sehrály svou roli i jeho zkušenosti ze sovětského věznění. Vždyť

politické procesy v Československu doslova kopírovaly sovětskou konstrukci procesů. Bezděk samozřejmě musel již po prvních výsledcích tušit beznadějnost své situace a uznat, že jakýkoliv odpor proti doznání požadovanému vyšetřovateli je zbytečný. Svou roli zde bezesporu sehrála i obyčejná frustrace z vlastního osudu. Bezděk po prožitém utrpení na nějaké hájení pravdy časem jednoduše rezignoval a snažil se zachránit před dalším vysokým trestem. Snížení trestu za *přiznání* mu pravděpodobně nabízeli i samotní vyšetřovatelé.⁶⁹ Nakonec ani ostatní zadrženi se po několikaměsíčním vyšetřování nechovali vůči svým bývalým spolupracovníkům zrovna kolegiálně a většina z nich vypovídala v Bezděkův neprospěch.⁷⁰

Koncem roku 1952 bylo vyšetřování skupiny Vinkler a spol. ukončeno a Krajská prokuratura v Ústí nad Labem mohla sestavit trestní oznámení. Vinklerovi jako vedoucímu celé skupiny bylo konkrétně kladeno za vinu, že *...majíce plnou podporu Ing. Rady prováděl rozsáhlou škůdnickou činnost ve výchově hornického dorostu v celém revíru SHD. Obsadil odpovědná místa ve výchově hornického dorostu lidmi se špatnou minulostí a bez potřebných znalostí, kteří dle jeho přímých pokynů napáchali nesmírné škody ve výchově hornického dorostu. Špatný způsob výchovy těchto nepřátel socialistického zřízení měl mít pro hornické učně doslova nedozírné následky: Vinkler spolu s ostatními spoluobviněnými záměrně vytvořil takovou situaci ve výchově a výcviku*

64 K této problematice blíže např. BORÁK, Mečislav: *České stopy v gulagu: z výzkumu perzekuce Čechů a občanů ČSR v Sovětském svazu*. Slezské zemské muzeum v Opavě, Opava 2003; BYSTROV, Vladimír: *Z Prahy do gulagu aneb překáželi*. Bystrov a synové, Praha 1999; týž: *Únosy československých občanů do Sovětského svazu v letech 1945–1955*. ÚDV – Themis, Praha 2003; POLIŠENSKÁ, Milada: *Čechoslováci v gulagu a československá diplomacie 1945–1953*. Libri – ÚPN, Praha – Bratislava 2006.

65 ABS, f. UL-V, vyšetřovací spis a. č. V-876 UL, Zápis o konfrontaci A. Vinklera s J. Bezděkem z 1. 11. 1952; Protokol o výpovědi s J. Bezděkem z 6. 12. 1952.

66 ABS, f. A 8/1, inv. j. 521, Výpověď por. Karla Hocka z 19. 6. 1957.

67 KAPLAN, Karel: *Nebezpečná bezpečnost*. Doplněk, Brno 1999, s. 154.

68 Sběrka rozhovorů Oddělení dokumentace Ústavu pro studium totalitních režimů, rozhovor s Janou Léblovou (roz. Bezděkovou), zaznamenali Adam Hradílek a Jan Dvořák, 20. 9. 2011 (dále jen Rozhovor).

69 ABS, f. A 8/1, inv. j. 521, Výpověď por. Karla Hocka z 19. 6. 1957.

70 ABS, f. UL-V, vyšetřovací spis a. č. V-876 UL, Protokol o výpovědi s Ing. J. Honlem z 16. 7. 1952; Zápis o konfrontaci J. Bezděka s A. Hradeckým a J. Egermayerem z 13. a 14. 11. 1952.

hornických učňů, že těmto znechutil jejich čestné povolání, což mělo za následek jejich častý odchod z učení. Dále úmyslně špatným vedením a prováděním výchovy napáchal se svými společníky nejhrubší škody na mravním a zvláště politickém rozvoji našeho hornického dorostu, což se projevilo špatnou pracovní morálkou, častými pokusy o útěk do zahraničí, jakož i stížením celého náboru nových učňů a tím i velké hospodářské škody.

Samotný Bezděk se měl do protistátní činnosti zapojit ihned po nástupu k SHD v roce 1946. Řídil se přitom prý pokyny svých nadřízených Honla a zejména Vinklera: ...v OOV napomáhal pak Ing. Vinklerovi při přijímání vychovatelů a ostatních osob pro OOV vybírat špatné kádry, které pak se staly buď přímými nebo nepřímými pomocníky v provádění jejich rozvratnické činnosti. [...] Svých funkcí využíval a usměrňoval výchovu tak, aby z hornického dorostu vychoval zastánce kapitalistického zřízení. Po odchodu Vinklera z OOV v říjnu 1949 údajně dokonce převzal řízení celé skupiny. Jako vedoucí odboru Lánské akce ...ponechal nadále na odpovědných místech v LA osoby neschopné, neodstraňoval nedostatky, které zapříčiňovaly nespokojenost hornického dorostu a nadále páchal kádrovou sabotáž v tom, že odpovědná místa ve výchově hornického dorostu obsazoval lidmi se špatnou minulostí a bez potřebných znalostí, kteří dle jeho přímých pokynů napáchali nesmírné škody ve výchově hornického dorostu. Bezděkovi samozřejmě nepřidala ani jeho minulost - odsouzení v SSSR a poválečné vyšetřování kvůli aktivitám ve VOS byly považovány za přitěžující

okolnosti. Podle obžaloby právě nenávisť k SSSR byla hlavním impulzem k jeho rozvratnické a protistátní činnosti. Bezděkův vstup do KSČ byl pak pokládán za akt, který měl odvést pozornost od trestné činnosti jeho samotného i celé skupiny.⁷¹

Hlavní líčení se skupinou Adolf Vinkler a spol. se konalo ve dnech 16.-18. listopadu 1953 u Krajského soudu v Ústí nad Labem. I tentokrát byl scénář procesu dán předem a obžalovaný Bezděk při něm sehrával již jen naučenou roli. Všichni obvinění (až na A. Hradeckého) byli nakonec soudním senátem uznáni vinnými z trestného činu sabotáže a odsouzeni k vysokým trestům - Adolf Vinkler k 23 letům, Jiří Bezděk k 18 letům, Rudolf Nevečeřal k 8 letům, Josef Egermayer k 6 letům a Alois Hradecký k 1 roku odnětí svobody.⁷²

MUKLEM Z POVOLÁNÍ

I po odsouzení zůstával Bezděk v litoměřické věznicí. Vzhledem ke svému ne právě nejpevnějšímu zdraví byl během výkonu trestu nejčastěji zařazován na lehčí manuální práce. Několikrát ovšem musel být kvůli zhoršenému zdravotnímu stavu práce zproštěn a několik týdnů dokonce strávil ve vězeňské nemocnici v Praze na Pankráci. Jeho zdravotní potíže bezpochyby souvisely s dlouhodobým vězněním. Ještě před odsouzením si stěžoval, že se u něho vzhledem k dlouhé vazbě a odloučení od rodiny objevily příznaky *tichého šílenství*, podobné těm, které již jednou zažil během věznění v SSSR.⁷³

V říjnu 1957 byl přeložen do věznice na Mírově. I zde vykonával převážně

méně náročné práce - např. montoval elektrické kabely v dílně Meopty. Bezděk nikdy nepatřil mezi problémové vězně a i příslušníci velitelství mírovské věznice oceňovali jeho chování a pracovní nasazení. S ostatními vězni se příliš nestýkal a ve volném čase nejraději četl denní tisk nebo se věnoval literární činnosti.⁷⁴

Stejně jako stovky dalších rodin postižených komunistickou perzekucí, musela se i Bezděkova rodina vyrovnávat s odloučením od manžela a otce. O obě děti se mezitím musela starat jeho manželka, jejíž příjem k užití dvou dětí zdaleka nedostačoval. Nakonec se s ním po vzájemné dohodě rozvedla a znovu se provdala, avšak styk s ním nikdy nepřerušila.⁷⁵

Bezděk se i z vězeňské cely snažil o revizi svého případu. Všechny žádosti adresované v průběhu let generální prokuratuře, ÚV KSČ či prezidentu republiky zůstaly samozřejmě nevyслыšeny.⁷⁶ V roce 1957 sice Inspekce ministra vnitra prošetřovala okolnosti vyšetřování případu Vinkler a spol., nicméně nezjistila žádná závažná pochybení vyšetřujících orgánů. V roce 1959 podali Vinkler s Bezděkem žádost o obnovu řízení. Vedl je k tomu úspěch Jaroslava Honla, který byl poté, co Inspekce ministra vnitra v jeho případě uznala nepřipustné metody vyšetřování, dodatečně zproštěn obžaloby ze sabotážní činnosti při výchově hornického dorostu. V obnoveném trestním řízení mu byl trest snížen na devět a půl roku odnětí svobody. Bezděk však svoji žádost v očekávání prezidentské amnestie odvolal.⁷⁷

71 Tamtéž, Trestní oznámení z 20. 1. 1953.

72 Tamtéž, Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem z 18. 11. 1953.

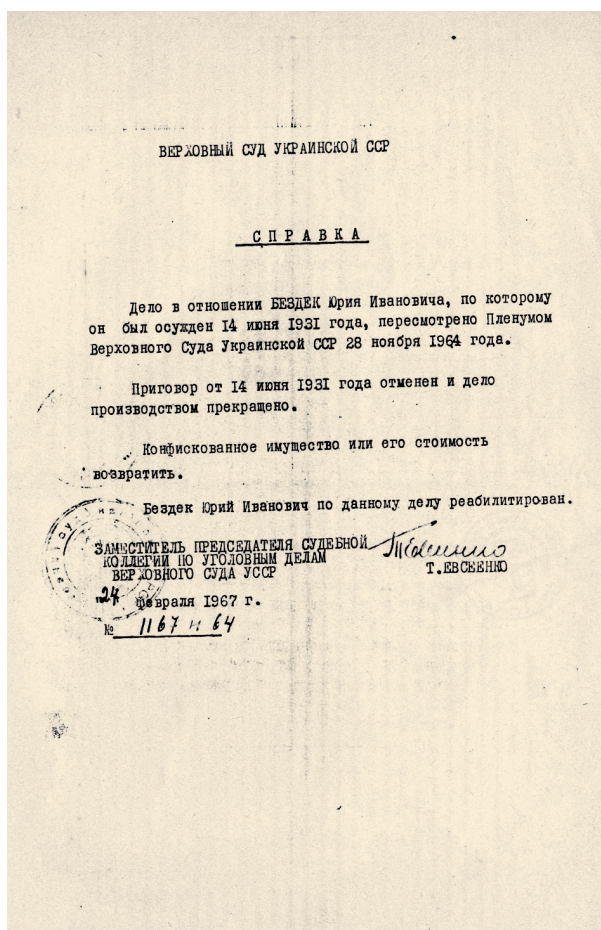
73 NA, f. SSNV - nezpracováno, Osobní spis vězně J. Bezděka, sp. zn. A-10-1970, Dotazník vyplněný J. Bezděkem z 1. 7. 1953.

74 Tamtéž, Posudek strž. Juldy z 31. 3. 1960 a posudek náčelníka NPT Mírov E. Himmerna z 4. 8. 1960.

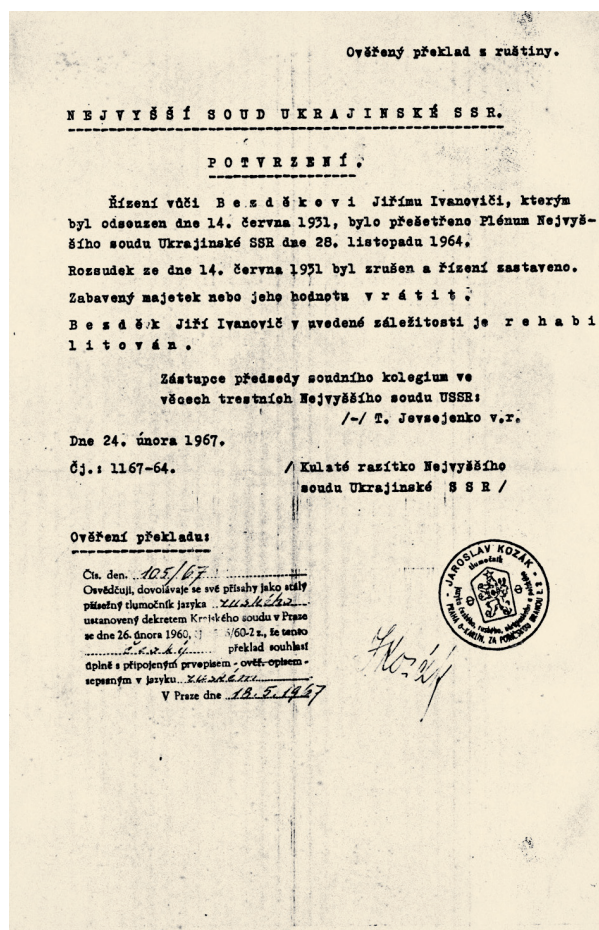
75 Rozhovor.

76 NA, f. SSNV - nezpracováno, Osobní spis vězně J. Bezděka, sp. zn. A-10-1970, Zpráva náčelníka věznice por. J. Sivouse adresovaná Krajské prokuratuře v Ústí n. Labem z 16. 1. 1957.

77 Adolfu Vinklerovi byla obnova řízení nakonec povolena. Krajský soud v Ústí nad Labem ovšem primárně vycházel z výsledků vyšetřování z roku 1952 a ze závěrů zprávy Inspekce ministra vnitra. V obnoveném řízení dne 1. prosince 1960 proto vyměřil Vinklerovi za trestný čin sabotáže nový trest ve výši 9 roků odnětí svobody. Srov. ABS, f. UL-V, vyšetřovací spis a. č. V-876 UL, Protokol o hlavním líčení z 1. 12. 1960; Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem z 1. 12. 1960.

Krátce před smrtí se Jiří Bezděk dočkal rehabilitace za své odsouzení v SSSR

Zdroj: archiv Ireny Příbylové

KONEČNĚ SVOBODNÝ

Jiří Bezděk byl skutečně propuštěn na svobodu na základě amnestie prezidenta republiky Antonína Novotného z 9. května 1960. O den později opustil brány mírovské věznice.⁷⁸ Několik následujících týdnů žil u své bývalé rodiny v Litvínově, poté se přestěho-

val do Jablonce nad Nisou, kde byl zaměstnán ve výrobě bižuterie v družstvu SVED. Kromě své rodiny udržoval kontakty pouze s několika nejbližšími přáteli – především s již propuštěným Rudolfem Nevečeřalem. Z vězení se však vrátil s podlomeným zdravím a v roce 1967 musel být hospitalizován v sanatoriu v Křemýži

u Teplic. Asi již ani nečekal, že se ještě dožije rehabilitace za své odsouzení v SSSR, ovšem v březnu téhož roku byl opravdu rehabilitován.⁷⁹ Obdobné rehabilitace za odsouzení v rodné zemi se už nedožil. Jiří Bezděk zemřel 16. září 1968 v 61 letech, tedy necelý měsíc po invazi vojsk Varšavské smlouvy.⁸⁰

78 NA, f. SSNV – nezpracováno, Osobní spis vězně J. Bezděka, sp. zn. A-10-1970, Zpráva náčelníka NPT Mírova Eduarda Himmera z 10. 5. 1960.

79 Bezděkův případ prošetřilo plénum Nejvyššího soudu Ukrajinské SSR v listopadu 1964. Na základě rozhodnutí Nejvyššího soudu USSR ze dne 24. února 1967 byl rozsudek z 14. června 1931 zrušen a Jiří Bezděk byl plně rehabilitován. Potvrzení Nejvyššího soudu USSR č. j. 1167-64 z 24. 2. 1967 s podpisem zástupce předsedy soudního kolegia ve věcech trestních Nejvyššího soudu USSR T. Evseyenka. Kopie potvrzení a soudně ověřený překlad pochází z osobního archivu dr. Ireny Příbylové.

80 Rozhovor.